

ETNOGRAFIK TURIZMNI TASHKIL ETISHNING XUSUSIYATLARI
ОСОБЕННОСТИ ОРГАНИЗАЦИИ ЭТНОГРАФИЧЕСКОГО ТУРИЗМА
FEATURES OF THE ORGANIZATION OF ETHNOGRAPHIC TOURISM

“Alfraganus university” nodavlat oliy ta’lim
tashkiloti, Xalqaro turizm menejmenti kafedrasini
katta o’qituvchisi: **Qutlimurotov Fayzullo Sadulayevich**
E-mail: fayzula2023@mail.ru

Anotatsiya: Maqolada “etnografik turizm” tushunchasining turli xil ta’riflari keltirilgan, turizmning ushbu turini tashkil etishning o’ziga xos xususiyatlari batafsil ko’rib chiqilgan. Etnoturizmning ijtimoiy funktsiyalari ajralib turadi. Etnografik turizmدا animatsion dasturlarning asosiy tarkibiy qismlariga tavsif berilgan.

Kalit so’zlar: Etnografik turizm, tashkilotning xususiyatlari, mahalliy xalqlar, etnografik turizmning funktsiyalari, etnografik obyektlar, etnoturizmдаги animatsion dasturlarning tarkibiy qismlari.

Анотация: В статье приводятся различные определения понятия «этнографический туризм», наиболее подробно рассматриваются особенности организации данного вида туризма. Выделяются социальные функции этнотуризма. Дается характеристика основным компонентам анимационных программ в этнографическом туризме.

Ключевые слова: Этнографический туризм, особенности организации, коренные народы, функции этнографического туризма, этнографические объекты, компоненты анимационных программ в этнотуризме.

Abstract: The article presents various definitions of the concept of “ethnographic tourism”, discusses in detail the features of the organization of this type of tourism. The social functions of ethnotourism are distinguished. The main components of animation programs in ethnographic tourism are characterized.

Keywords: ethnographic tourism, organization features, indigenous peoples, functions of ethnographic tourism, ethnographic objects, components of animation programs in ethnotourism.

Kirish. Etnografik turizm sayyohlarning xalqlarning haqiqiy hayotiga, insonlarning madaniyati, urf-odatlarini, marosimlari va ijodi bilan tanishishga bo’lgan qiziqishiga asoslanadi. Zamonaviy standartlashtirilgan dunyoda inson o’zini boshqalardan ajratib turish, shaxsiy tarixga ega bo’lish va har biri uchun o’ziga xos madaniy an’analarga ega bo’lish uchun o’zining etnik ildizlarini o’rganish orqali o’z taqdirini o’zi belgilashga intiladi. Boshqa madaniyatlarning etnik xususiyatlari bilan

tanishish ko'p qirrali dunyoning o'ziga xos xalqlari va millatlari bilan yagona turistik destinatsiyalar imidjini yaratishga imkon beradi.

Adabiyotlar tahlili. Turizm sohasida etnografik turni shakllantirish va joriy etish murakkab jarayon bo'lib, ko'plab omillarga bog'liq bo'ladi. Bu jarayonlarning nazariy jihatlarini ishlab chiqib, amaliyotga tadbiiq qilish borasida yetakchi xorijlik olimlardan Amie Matthews, Hazel Andrews, Takamitsu Jimuralar, rus olimlaridan A.B.Barlukova, Ch.B.Sunduyev va T.Yu.Tixanovalar etnografiya va uning turizmdagi ahamiyati to'g'risida keng mulohaza yuritishgan. Shu bilan birga mamlakatimiz olimlaridan A.Sayidov, A.Eshstayev, I.Axmedov hamda S.Xalilovlar tomonidan ham turizmda etnografik turlarni takomillashtirish va zamonaviy boshqaruv tizimini joriy etish bo'yicha bir qancha ilmiy taklif va mulohazalar ilgari surishgan.

Metodologiya. Maqolada etnografik turizmning ahamiyati, xalqlar o'rtasidagi o'rni va roli, shakllanish va rivojlanish bosqichlari, mavjud va potensial imkoniyatlari tahlil qilindi. Mavjud adabiyotlarni o'rganib, muvaffaqiyatli o'zgarishlar va etnoturizmga amalga oshirilayotgan misollari keltirildi. Maqolada etnoturizmni rivojlantirish orqali yaqin yillarda kutilayotgan go'yalar hamda taklif-mulohazalar aniqlanib kerakli takliflar berildi. Insonlarning xohish-istaklarining o'zgarishi, innovatsion taraqqiyot, siyosiy va iqtisodiy muhitdagi o'zgarishlar kabi omillar turizmga ta'sir qilishi mumkinligini aniqladi. Bu borada mutaxassislar fikrini o'rgangan holda, kuzatish, qiyoslash, tizimli va qiyosiy tahlil hamda ekspert baholash kabi usullari orqali turizm sohasining tarkibiy qismlarining rivojlanishi yo'nalishlarini belgilab berish usuli taklif etilgan.

Natijalar. Etnografik turizm dunyo xalqlari vakillari o'rtasidagi yaqin aloqalarni, ularning madaniyatini jahon madaniy merosiga kiritishni osonlashtiradi. Etnografik turizmning o'ziga xos xususiyati shundaki, u deyarli har qanday toifadagi sayyohlar uchun jozibali: chet elliklar; O'zbekiston Respublikasi fuqarolari; ota-bobolarining tarixi, urf-odatlar va turmush tarziga qiziqqan yoshlar; sayyohlarning yoshi kattaroq guruhi.

Turizmning alohida turi sifatida etnografik turizm ko'plab ijtimoiy funksiyalarni bajaradi. Biz ulardan eng muhimlarini ta'kidlaymiz:

- etnografik turizm turli etnik guruhlar vakillariga nisbatan bag'rikenglik munosabatini targ'ib qiladi;
- madaniy, ijtimoiy va landshaft-ekologik xilma-xillikni saqlashga yordam beradi;
- nafaqat sayyohlar, balki mahalliy aholi uchun ham katta ahamiyatga ega bo'lgan muzeylar, teatrlar va boshqa madaniy obyektlarni moliyaviy qo'llab-quvvatlaydi;
- o'ziga xoslik tuyg'usini mustahkamlashga va u yoki bu etnik guruh yashaydigan mintaqada madaniyatini yanada saqlashga yordam beradi;
- zamonaviy dunyoning xilma-xilligi va ko'p qirraliligini saqlaydi;

- mahalliy oshxonani, an'anaviy uy-ro'zg'or buyumlari va hunarmandchilikni tayyorlashning mahalliy usullarini tiklashga yordam beradi;

- ko'plab qishloqlarga tahdid soladigan (xususan, mahalliy aholi uchun yangi ish o'rinlari yaratadigan) asta-sekin iqtisodiy tanazzul va depopulyatsiyaga alternativa beradi;

- mahalliy aholining madaniy darajasini oshiradi, boshqa madaniyatlar vakillari bilan madaniy aloqalarni o'rnatadi. Etnografik obyektlarning mavjudligi etnografik turizmni to'g'ri tashkil etishning asosiy shartidir.

Etnografik obyektlar ijtimoiy-madaniy resurslarning bir qismidir va turistik xizmatlarni ishlab chiqarishda va ekskursiya turizmiga bo'lgan ehtiyojni qondirishda ishlatiladi. Etnografik obyekt etnosning an'anaviy kundalik madaniyatining namoyon bo'lish xususiyatlari haqida ma'lumotni o'z ichiga oladi. Obyekt ham moddiy, ham ma'naviy bo'lishi mumkin.

1. Moddiy obyektlar:

- an'anaviy uslubda ijro etilgan va etnik guruhning madaniy hayotidagi ma'lum bir davr bilan bog'liq bo'lgan joylar, me'moriy yodgorliklar, yordamchi inshootlar (omborlar, shiyponlar); etnos vakillarining eng ixcham yashash joylarida etnik tipdagi aholi punktlari;

- etnosning asosiy qismining konfessiyaviy mansubligini aks ettiruvchi diniy joylar va inshootlar;

- xalq bayramlari va marosimlari o'tkaziladigan joylar;

- etnografik muzeylar;

- arxeologik yodgorliklar;

- an'anaviy ravishda etnos uchun bezatilgan qabr toshlari bo'lgan dafn joylari.

2. Nomoddiy obyektlarga quyidagilar kiradi: ma'lum bir etnik guruh vakillari; folklor; marosimlar va an'analar, bayramlar va festivallar; xalq urf-odatlar; an'anaviy hunarmandchilik; an'anaviy tibbiyot; milliy oshxona.

Etnografik turizm - turizmning elita turi hisoblanadi. Uning ko'plab shakllari ma'lumotni aniqroq idrok etish uchun biroz tayyorgarlikni talab qiladi, shuning uchun "sayyoh madaniyati"ni shakllantirish zarurati tug'iladi. Etnografik turizm fandan tashqarida mavjud bo'lmashligi kerak. Sayyohlarga taqdim etilgan barcha ma'lumotlar diniy yoki millatchilik g'oyalarini tarqatmaslik uchun ilmiy dalillarga asoslanishi kerak. Etnografik turizm rivojlanib, milliy madaniyatlarning tiklanishi va rivojlanishining omilidir. Unutilgan an'anaviy hunarmandchilik o'rganilmoqda, mahorat maktablari yaratilmoqda, til, an'ana, marosimlar va urf-odatlar saqlanib kelinmoqda va ommalashmoqda. Shunday qilib, etnografik turizm tarixiy-madaniy merosni saqlash, ko'paytirish va avlodlarga berish g'oyasi mavjud.

Etnografik turizmni rivojlantirishning yuqorida sanab o'tilgan xususiyatlari ushbu turdagi turistik faoliyatni boshqarish tizimini ishlab chiqish zarurligiga olib keladi, bu

erda davlatning roli ustuvor ahamiyatga ega, chunki xususiy sektor reklama tadbirlarini to'liq muvofiqlashtira olmaydi, milliy etnografik turistik mahsulotga xalqaro bozorda raqobatda zarur yordam bera olmaydi, ya'ni mintaqaning turizm uchun qulay qiyofasini shakllantira olmaydi. Animatsiya dasturlarini ishlab chiqishda folklor bayramlariga, har qanday etnik guruhni ifodalovchi xalq guruhlarining konsertlariga tashrif buyurish kerak. Sayyohlarning raqslarda, o'yinlarda va hokazolarda shaxsiy ishtiroki jozibali, shu bilan birga, foto va video suratga olish xizmatlarini taklif qilish yaxshi. Ko'pincha etnografik obyektlar animatsion obyektlar sifatida ishlatiladi, bu bir qator qiyinchiliklar bilan bog'liq:

- obyektlar sayyohlar e'tiboriga loyiq bo'lsa-da, tekshirish uchun yetarlicha yaxshi holatda emas yoki transport imkoniyati past, shu sababli bir-biridan uzoq bo'lgan turli mintaqaviy birliklar hududida tarqalgan etnografik obyektlar ekskursiyaga kiritilmagan. Biroq, ular animatsiya dasturini tuzishda vakolatli yondashuv bilan ajoyib animatsion obyektga aylanishi mumkin.

Etnografik turning asosi - bu ushbu etnos/xalqning tarixi, folklori va milliy xususiyatlariga qiziqqan sayyohlarning manfaatlarini hisobga olishi kerak bo'lgan boy, to'g'ri tuzilgan dastur. Bunday turlarni tashkil etish texnologiyasi insonlar va mintaqaning milliy xususiyatlari va boyliklarini eng aniq aks ettiradigan bo'sh vaqtni kompleks tanlashni nazarda tutadi. Etnografik turizmدا animatsion dasturlarning tarkibiy qismlari:

1. Bayramlar odamlarning hayotini yanada jonli va rang-barang qiladi. Bayramlar taqvim va muhim voqealardan foydalanish katta ahamiyatga ega. Bunday sayohatlar sayyohlarning u yoki bu sanalarga, bayramlarga qiziqishini uyg'otadi va bunday animatsion dasturlarda shaxsan ishtirok etish sayohatni unutilmas qiladi.

2. Tarixiy meros. Noyob tarixiy obyektlarning mavjudligi madaniy salohiyat bo'lib, ushbu hududda turizmning muvaffaqiyatli rivojlanishiga olib keladi. Tarix va tarixiy obyektlar bilan tanishish eng kuchli, rag'batlantiruvchi omil hisoblanadi. Qal'alar, minoralar, saroylar va boshqa me'moriy obyektlar sayyohlar tashrif buyuradigan sayyohlik va animatsiya dasturining muhim elementlari bo'lib, ularning fonida bayramlar, shou-tomoshalar o'tkaziladi.

3. Adabiy yodgorliklar, xalq madaniyatining boshqa elementlari bilan taqqoslaganda, kamroq jozibadorlikka ega, ammo baribir muhim animatsion motivdir va turli xil animatsion dasturlarni tashkil qilish uchun asos bo'lishi mumkin. Adabiy asarlar mamlakat va uning madaniyati haqida taassurot qoldirishi mumkin, masalan, mamlakatda ma'lum bir adabiyotning mavjudligi yoki yo'qligi ham madaniy tizimning, ham ma'lum bir siyosiy tizimning holatini ko'rsatadi. Adabiy kechalarni sayyohlar uchun ko'ngilochar dasturlarga kiritish maqsadga muvofiq deb hisoblanadi.

4. Qishloq xo'jaligining rivojlanish darajasi, oziq-ovqat ekologiyasi va ekologik tozaligi qishloq xo'jaligiga qiziqqan barcha mintaqalarni, shu jumladan sayyohlarni

jalb qiladi. Ixtisoslashgan tur dasturiga tadbirlarni kiritish maqsadga muvofiqdir, uning doirasida sayyoh mahsulot bilan tanishishi va uni ishlab chiqarish jarayonida ishtirok etishi mumkin.

5. Milliy oshxonalar - har qanday mintaqa madaniyatining ajralmas elementi milliy oshxonadir. Sayohat qilinadigan mamlakatning milliy taomlari har doim sayyohlar uchun qiziqarli. Masalan, O'zbekistonga kelgan deyarli barcha sayyohlar birinchi marta Osh, norin hamda somsani tatib ko'rishni xohlashadi. Kafelar, restoranlar, choyxonalar sayyohlar orasida alohida qiziqish uyg'otadi, ularning dizayni taklif etilayotgan menyuga mos keladi. Masalan, o'zbek-xalq uslubida bezatilgan, faqat milliy oshxonasiga ixtisoslashgan kafe yoki restoranlar. Ovqatlanish sayohatning muhim elementidir, shuning uchun milliy oshxonaning xususiyatlari, taomlar assortimenti va ularning sifati, albatta, ta'til xotiralarida o'ziga xos iz qoldiradi va butun mamlakat haqida taassurot uyg'otadi.

6. Xalq dostonlari, ertaklar, afsonalar, qo'shiqlar va raqslar, maqollar va topishmoqlar – bularning barchasi jahon adabiyotining manbai bo'lgan folklordir. Bu yozuv hali ham insoniyatga ma'lum bo'lgan davrda paydo bo'lgan.

A) musiqa va raqs mintaqa madaniyatining musiqiy tarkibiy qismi sayyohlar e'tiborini jalb qilishi mumkin. Ba'zi mamlakatlarda musiqa sayyohlarni jalb qilishning asosiy omili bo'lib xizmat qiladi. Har yili minglab odamlar turli musiqa festivallarida qatnashish uchun turli mamlakatlarga sayohat qilishadi. Ko'pgina dam olish maskanlari o'z mehmonlari uchun folklor konsertlari va kechalarini o'tkazadilar, shuningdek, milliy musiqadan foydalangan holda ko'ngilochar dasturlarni yaratadilar. Xalq madaniyati bilan yaqinroq tanishish ko'plab dunyo sayyohlik markazlarida keng tarqalgan xalq musiqasi yozuvlarini sotishga yordam beradi. Etnik raqslar har qanday xalqning milliy madaniyatida o'ziga xos element hisoblanadi. Deyarli har bir mintaqada boshqalardan farq qiladigan o'ziga xos milliy raqs mavjud. Sayyohlarni raqs bilan tanishtirish ko'ngilochar animatsion dasturlarda, tematik shoularda yoki folklor kechalarida sodir bo'lishi mumkin.

b) Xalq hunarmandchiligi va xalq amaliy san'ati. Etnografik turizmni rivojlantiradigan mintaqa sayyohlarga mahalliy hunarmandlar va xalq amaliy san'ati ustalari tomonidan tayyorlangan esdalik mahsulotlarining keng assortimentini taklif qilishi kerak. Suvenirlar ma'lum bir mamlakatga sayohat qilish uchun yaxshi eslatma bo'ladi. Turistik tovarlarning keng assortimenti sayyohlar orasida alohida talabga ega, chunki sayohat paytida pul sotib olish va bepul sarflash motivlari juda kuchli. Korxonalarda yoki milliy uslubdagi do'konlarda mahalliy hunarmandlar xaridorlar ishtirokida mahsulot ishlab chiqarishlari yoki sayyohga mahsulotni o'zlari tayyorlashni taklif qilishlari mumkin. Savdoning ushbu shakli mintaqaning o'ziga xos xususiyati yoki diqqatga sazovor joyiga aylanishi va sayyohlar orasida katta qiziqish uyg'otishi mumkin, shuning uchun uni turning animatsion dasturiga kiritish kerak.

7. Tasviriy san'at madaniyatning muhim elementlari bo'lib, turistik sayohat uchun ishonchli motivni shakllantiradi. Sayyohlarni mintaqa madaniyati bilan tanishtirish maqsadida taniqli kurortlarda milliy tasviriy san'at asarlarini namoyish etish tendentsiyasi paydo bo'ldi. Milliy tasviriy san'atning turli xil turlari va elementlarini keng namoyish etadigan festivallar ham mashhur. Globallashuv jarayoni o'z vazifasini bajardi: bir mamlakatning mahsulotlarini aslida boshqa mamlakatda ishlab chiqarilgan analogdan ajratib bo'lmaydi. Turli xalqlar madaniyatida bir xillik qabul qilinishi mumkin emas, shuning uchun ularning har biri o'ziga xos xususiyatlarga ega, asosiysi etnografik merosni oqilona va ijodiy taqdim etishdir. Ommabop etnografik yo'nalishga aylanishni istagan va umuman turizmni rivojlantirishga intilib, mintaqa qiziqarli animatsion dasturlar bilan noyob madaniy majmualarni yaratishi va doimiy ravishda rivojlantirishi va ularni sayyohlik bozoriga olib chiqishi kerak.

Xulosa.

Respublikamiz o'zining noyob tabiiy va madaniy salohiyati bilan yaqin va uzoq xorijlik sayyohlar qiziqishi uchun yangi va foydalanilmagan yo'nalishga ega bo'lganligi tufayli ushbu sohani rivojlantirish uchun barcha asoslarga ega. Turizm deganda ma'lum yo'nalishlar va bir qator tamoyillar mavjud bo'lgan soha tushuniladi. Sayyohlik sohasida mahalliy hokimiyat organlari, mamlakat rahbariyati, sayyohlik kompaniyalari va mehmonxona egalari, operatorlar kabi turli tuzilmalar boshqa hech sohalarda bo'lmaganidek o'zaro hamkorlik qilishadi. Turizm sohasida ushbu mahsulot ko'ngilochar hudud yoki yangi etnografik marshrut bo'lishi mumkin. Ko'pincha, har qanday turistik tashkilot birinchi bo'lib yangi yo'nalishdan foydalanishdan qo'rqadi, chunki faoliyat yuqori darajadagi xavf va noaniqlik, yakuniy natijalarni prognoz qilish qiyinligi va mijozlar bilan ishlash mexanizmini takomillashtirish bilan tavsiflanadi. Biroq, yangi turizm turlarini innovatsion asosda yaratish va amalga oshirish malakali yondashuv bilan katta daromad va foyda keltirishi mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Amonboyev M., Xalilov S. Barqaror turizm rivojlanishi. O'quv qo'llanma. – T.: «IQTISODIYOT», 2021. – 101 b.
2. Matthews, A. Ethnographic approaches to tourism research. In W. Hillman & K. Radal (Eds.), *Qualitative Methods in Tourism Research: Theory and Practice* (pp. 50-71). 2018.
3. Барлукова, А.В. Методический подход к формированию структуры системы управления этническим туризмом. *Известия Иркутской государственной академии*, 2010. – № 6. – С. 31-33.
4. <https://madaniymeros.uz> - Madaniy meros agentligi